

підробки, фальсифікації, перекручування, дезінформації та подолати їх.

Варто також зазначити, що алгоритмізація розслідування кримінальних правопорушень набуває особливого значення, оскільки переважаність слідчих вимагає скорочення часу, для встановлення достовірної інформації по розслідуваному злочину. Тому необхідно, розробити алгоритм виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених оперування яким з урахуванням індивідуальних особливостей правопорушення та особи допитуваного. Це дозволить своєчасно одержати, виявити, оцінити й використати інформацію, що надійшла від зазначених категорій осіб, в результаті чого підвищиться якість розслідування злочинів, а особливо скоротиться час на отримання достовірної інформації від неповнолітнього.

Четверте, проаналізувавши криміналістичну літературу та інші літературні джерела, ми можемо стверджувати, що все ж таки зустрічаються деякі спроби систематизації тактичних прийомів, спрямованих на подолання неправдивих показань неповнолітніх. Зокрема, деякі автори (О.Р. Ратінов і Н.І. Гаврилова [7]) зазначають, що виявивши неправдиві показання, слідчий повинен піддавати попередньому аналізу показання, отримані в ході допиту, використовуючи такі критерії: а) компетентність допитуваного; б) його непоінформованість; в) рівень мовних здібностей допитуваного; г) унікальність показань; г) емоційна насиченість показань; д) критерій невідповідностей та з'ясувати достовірність інформації, чи ні, якщо інформація хибна, подолати її. Тому, варто при подоланні неправдивих показань з початку розпізнати який це вид (неправда, брехня, омана, фантазування тощо) що б застосувати певні тактичні прийоми для їх додання. Також необхідно систематизувати тактичні прийоми, що були би спрямовані, як на виявлення неправдивих показань неповнолітніх свідків, потерпілих, підозрюваних та обвинувачених. На нашу думку, система тактичних прийомів повинна охоплювати: процес виявлення неправди у всіх категорій неповнолітніх та процес подолання неправди у всіх категорій неповнолітніх.

П'яте, задля підвищення ефективності тактики виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх при розслідуванні окремих видів злочинів, необхідно розробити алгоритм дій виявлення неправдивих показань неповнолітніх при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Сьоме, необхідно розробити практичні рекомендації по тактиці виявлення, перевірки та особливостей подолання неправдивих показань неповнолітніх за результатами проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Отже, існує нагальна потреба в дослідження та сис-

тематизації тактичних прийомів виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку прийняттям Кримінального процесуального кодексу України": чинне законодавство з 19 листопада 2012 року: (офіц. текст). - К.: ПАЛИВОДА А.В., 2012. - 382 с.

2. Весельський В.К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти): Монографія. - Київ: НВТ "Правник" - НАВСУ, 1999. - 126 с.

3. Журавлев Ю.Г. Ложь и сопутствующие категории как объект исследования криминалистики // Труды Оренбургского института (филиала) Московской государственной юридической академии. 2011. № 13. С. 81.

4. Колесник І.А. "Тактика виявлення та нейтралізації добросовісних помилок у показаннях свідків": автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. - Х., 2010.-19 с.

5. Коновалова В. Е. Следственная тактика: принципы и функции / В.Е. Коновалова, А. М. Сербулов. — К. : РИО МВД УССР, 1983. — С. 25, 26.

6. Переверза О.Я. Формування неправдивих показань, система тактичних прийомів їх виявлення і подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. -Х., 2000.-19 с.

7. Ратінов А.Р. Гаврилова Н.И. Логико-психологическая структура лжи и ошибки в свидетельских показаниях // Вопросы борьбы с преступностью. М., 1982. Вып. 37. С. 48-54.

8. Скичко О.Ю. "Тактико-психологические основы допроса несовершеннолетних свидетелей и потерпевших на предварительном следствии". - М. : Юрлитформ, 2006. - 183 с. : табл. - (6-ка криміналіста). - библиогр.: С. 167-182.

9. Удалова Л.Д. Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: Монографія. - К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005.- 324 с.

10. Цільмак О.М. Класифікація дефініцій способів брехні. [Текст] / О. М. Цільмак // Соціальна психологія. - Київ, 2011. - № 2. - С.119-122.

Проданець Н.М.,

Аспірант ОДУВС

Надійшла до редакції: 23.12.2015

УДК 159.9:343.985

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РІШУЧОСТІ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВОЇ ЯКОСТІ ОПЕРУПОВНОВАЖЕНОГО

Цільмак О. М.

Автор у статті описує психологічні особливості рішучості як професійно важливої якості оперуповноваженого. Наголошено, що рішучість є провідною у системі вольових якостей. Рішучість надає можливості оперуповноваженому: впорюватися зі страхом і тривогою в потенційно небезпечній або невизначеній ситуації; досягати професійних цілей, не помічаючи перешкоди на © О.М. Цільмак, 2016

шляху до успіху; відчувати впевненість у власних діях, рішеннях; вірити у свої сили при складних обставинах; позбутися від ланцюгів коливань, невпевненості і сумнівів, які тільки розхитують віру в свої сили; досягати успіхів в кожному починанні при здійсненні професійних функцій. Підкреслено, що головним методом перевірки у кандидата здатності до рішучих правомірних дій є метод

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

“окремих доручень”.

Ключові слова: рішучість, рішучий стан, оперуповноважений, оперативно-розшукова діяльність; психологічні особливості, професійно важлива якість

Автор в статті описує психологічні особливості рішучості як професійно важкого якості оперуповноваженого. Зазначено, що рішучість є ведучою в системі волевих якостей. Рішучість дає можливість оперуповноваженому: справлятися з страхом і тривогою в потенційно небезпечній або невизначеній ситуації; досягати професійних цілей, не помічаючи перешкоди на шляху до успіху; почувати впевненість в своїх діях, рішеннях; вірити в свої сили в складних обставинах; позбутися від зв'язок невпевненості і сумнівів, які тільки розштовхують віру в свої сили; досягати успіхів в кожному починанні при виконанні професійних функцій. Підкреслено, що головним методом перевірки у кандидата здатності до рішучих дій є метод “окремих доручень”.

Ключевые слова: решительность, решительное состояние, оперуполномоченный, оперативно-розыскная деятельность, психологические особенности, профессионально важное качество

The author in the article describes the psychological characteristics of determination as an important characteristic operations officer. It is noted that the determination is the leading system in the strong-willed qualities. Decisiveness enables security officer: to cope with fear and anxiety in a potentially dangerous or uncertain; to achieve professional goals, not noticing the obstacles on the road to success; feel confident in their actions, decisions; believe in themselves in difficult circumstances; get rid of the chains fluctuations, uncertainty and doubt which only undermine their self-confidence; to achieve success in every undertaking in the implementation of professional functions. The determination as professionally important quality willed detective, has to fulfill a decision without undue hesitation; bring it started to end, without a doubt and unnecessary fluctuations. Strong-willed determination to important quality is courage is the ability of individuals to go justified risk. Thus, determination - a choice between action and inaction in favor of action. It was stressed that the main method of checking at the candidate's ability to take decisive action is the method of 'individual orders.

Keywords: determination, strong state, operations officer, operatively-search activity, the psychological characteristics of professionally important quality

Оперативно-розшукова діяльність характеризується екстремальністю, невизначеністю, складністю та конфліктністю, тому вимагає від оперуповноважених своєчасного реагування та швидкого прийняття рішень. Зазначені професійно-психологічні характеристики базуються на сукупності професійно важких якостей, знань, умінь та здібностей, які детермінують її результативність та ефективність. Слід наголосити, що при прийнятті рішень щодо тактики дій у певних умовах професійної діяльності серед професійно важких якостей оперуповноваженого велике значення відіграє рішучість.

Рішучість, як професійно важлива якість оперуповноваженого, була визначена у психограммі такими науковця-

ми як: Д.О. Александров, М.І. Ануфрієв, О.М. Бандурка, В.І. Барко, Ю.Б. Ірхін, Л.І. Казміренко, Г.О. Юхновець, О.Н. Ярмиш, С. І. Яковенко та інші. Однак, вчені не описували психологічні особливості рішучості як професійно важливої якості оперуповноваженого. Це й буде метою нашої статті.

Слід зазначити, що під терміном “рішучість” автори розуміють:

- швидкість прийняття рішення (В. А. Крутецький);
- здатність швидко приймати рішення в значимій ситуації (Є. П. Ільїн);
- здатність швидко оцінювати обставини і приймати певні рішення (В.І. Селіванов);
- відсутність у людини побоювання під час прийняття рішення (К.М. Корнілов).

На нашу думку, що під рішучістю оперуповноваженого слід розуміти - здатність особи своєчасно реалізувати у оперативно-розшуковій діяльності самостійно прийняті професійно важливі рішення.

У науковому обігу рішучість визначається як: одна із волевих якостей людини, професійно важлива якість, психічний стан.

Під станом рішучості слід розуміти - психічний стан змобілізованості та налаштованості оперуповноваженого на швидке та своєчасне виконання професійних функцій. Стан рішучості пов'язаний з підвищенням емоційної, когнітивної та мотиваційної активності оперуповноваженого. Рішучість не тільки збуджується активність оперуповноваженого, але й у необхідних випадках придушує її за рахунок встановлення взаємозв'язків між обставинами та можливими наслідками майбутніх дій.

Рішучість - це волева якість, яка має не аби яке значення у волевих діях особистості. Так, наприклад, Рубінштейн С.Л. [1], аналізуючи етапи волевої дії, зазначав що рішучість є провідною на етапі прийняття особою рішення.

На нашу думку, рішучість оперуповноваженого є провідною не тільки на етапі прийняття рішень, але й на етапах їх реалізації та оцінювання. Отже, прояви рішучості, як професійно важливої волевої якості оперуповноваженого, мають місце як на підготовчому етапі прийняття рішень, так й на виконавчому й результативному.

Слід зазначити, що підготовчий етап прийняття оперуповноваженим професійно важливих рішень складається з таких елементів:

- виникнення домінуючої потреби;
- виникнення інтересу, що спонукає домінуючою потребою (“Це необхідно”,);
- виникнення бажання задовольнити домінуючу потребу (“Я - хочу”);
- оцінка домінуючої потреби, інтересу, бажання;
- формулювання цілей, вибір способів дій для задоволення потреб;
- усвідомлення мети та бажання досягти її;
- усвідомлення можливостей для прояву рішучості;
- виникнення мотивів, які стверджують, або заперечують ці можливості;
- боротьба мотивів та їх ієрархічний вибір індивідом;
- вибір однієї з можливостей реалізації;
- прийняття рішення про прояв рішучості;
- психофізична налаштованість до рішучих дій.

Отже, на цьому етапі рішучість обумовлюється такими компонентами:

- когнітивним, тобто оперуповноваженим аналізує, співвідносить, оцінює усі плюси та мінуси, усі ризики,

До нової концепції юридичної освіти

усі побічні фактори;

- афективним, тобто оперуповноважений визначається з власним ставленням до того що відбувається та необхідністю прояву рішучості;

- операціональним, тобто оперуповноважений налаштовує себе до рішучих дій (або до стримування себе).

Слід зазначити, що психологічний механізм прояву рішучості є доволі складним та являє собою складно організований внутрішній процес цілісної психічної структури оперуповноваженого, обумовлений сукупністю психічних процесів станів та властивостей, детермінованих домінуючими потребами, бажаннями та мотивами; обґрунтований когнітивними, афективними й операційними діями, які разом забезпечують виникнення рішучості.

Рішучість оперуповноваженого може виникнути під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів. Психологічний механізм виникнення рішучості, що обумовлений зовнішніми факторами відрізняється реакцією індивіда, яка обґрунтовується його афективними та когнітивними діями. Схематично цей механізм можна зобразити так (див. рис. 1):

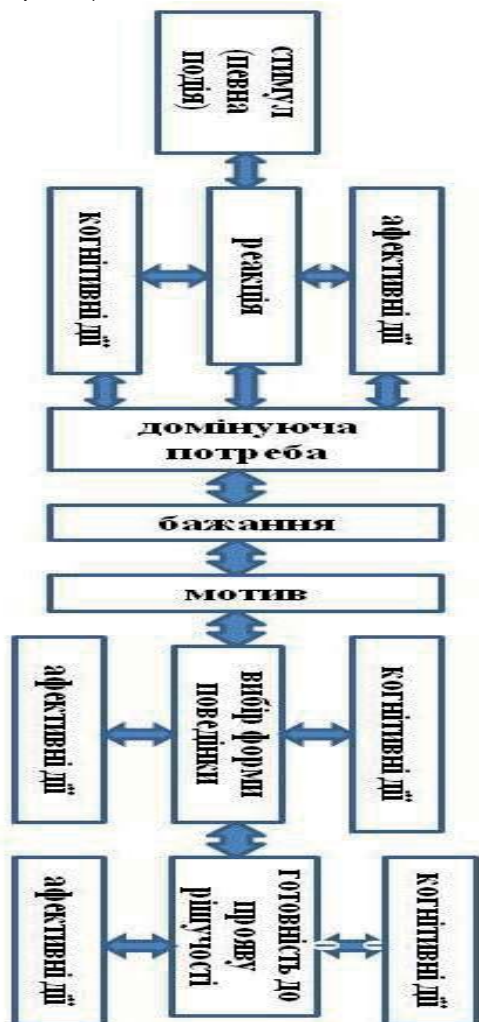

Рис. 1. Психологічний механізм виникнення рішучості, обумовлений зовнішніми факторами

Психологічний механізм виникнення професійної готовності до прояву рішучості відрізняється від психологічного механізму власне процесу прояву особою рішучості. Реалізація рішучості, як професійно важливої якості,

відбувається завдяки системи особистісних сенсів, які детермінують потреби індивіда у домінуючий бік та за допомогою когнітивних, афективних та операційних дій визначають мотиви. Сенси носять виключно ситуативний характер, оскільки відображають задоволення потреб. В якості мотивуючих цілей виступають бажання.

Для реалізації мотиву необхідні певні умови, які забезпечать його дійовий бік. До таких умов слід віднести - наявність досить сильного бажання індивіда змінити ситуацію, задовольнити потребу (тобто - "хочу"...) на рівні відчуттів, наприклад про те, що необхідно рішуче діяти. Ця умова є ключовою й визначає напрямок зусиль ресурсного забезпечення (психологічного, фізичного, часового) для появу рішучості щодо задоволення потреб (тобто - "можу"...).

У рішучої особи боротьба мотивів завершується прийняттям і виконанням рішення. Хитання індивіда щодо необхідності прояву рішучості припиняє прийняття ним рішення щодо його діяльності або бездіяльності. Отже, операційна складова прояву рішучості детермінується та обґрунтовується вольовими діями, які її забезпечують.

Таким чином, процесу виникнення рішучості зазвичай передує усвідомлення людиною певної потреби й тих умов, у яких ця потреба може бути задоволена. Завдяки когнітивних, афективних та операційних дій, - отримана інформація та здійсненні умовиводи стосовно певної ситуації сприяють виникненню готовності особистості до прояву рішучості.

Виконавчий етап прояву рішучості виявляється у власне задоволенні домінуючої потреби "діяти рішучо" (когнітивний, афективний й операційний компоненти).

Слід зазначити, що рішучі дії оперуповноваженого призводять до конкретного результату, який повинен піддаватися аналізу й оцінці. Ступінь задоволення процесом оцінювання власної рішучості впливає на поведінку оперуповноваженого у подібних ситуаціях в майбутньому. Отже, результативний етап прояву рішучості складається з таких елементів: отримання кінцевого результату; когнітивний аналіз та афективна оцінка результату; здійснення умовиводу.

Під час прояву рішучості іноді зустрічаються реальні зовнішні та внутрішні перешкоди, які стоять на шляху досягнення поставленої мети. Наявність у оперуповноваженого знань, умінь та досвіду надає йому змогу краще орієнтуватися в обставинах, обходитись без зайвих вагань та рішуче діяти.

Таким чином, ознаками наявності рішучості у оперуповноваженого слід вважати:

- швидке й обдумане прийняття рішень під час виконання професійних функцій;
- відсутність розгубленості при прийнятті рішень в ускладнених умовах і під час емоційних збуджень;
- рішуче та впевнене (без коливань) виконання прийнятого рішення щодо певної дії, діяльності (або бездіяльності);
- мобілізація усіх психічних і фізичних можливостей у процесі подолання перешкод на шляху досягнення поставлених цілей;
- прояв рішучих дій у незвичній обстановці професійної діяльності.

На думку П. А. Рудик [2] вольові якості мають горизонтальну і вертикальну структуру. Отже, рішучість, як професійно важлива вольова якість оперуповноваженого, також має таку структуру.

Горизонтальна структура рішучості обумовлюється

типологічними особливостями властивостей нервової системи (сила, рухливість і врівноваженість нервових процесів). Так, на думку Петяйкина І.П. [3], високий ступінь рішучості пов'язаний з рухливістю збудження та з перевагою збудження по "зовнішньому" і "внутрішньому" балансу нервових процесів, а в небезпечній ситуації - і з сильною нервовою системою. Крім того, високий ступінь рішучості відзначається у осіб з низьким рівнем нейротизму.

Вертикальна структура рішучості має три шари: природні задатки, вольові зусилля та мотиваційна сфера. Слід зазначити, що ступінь вираженості рішучості багато в чому залежить від того, наскільки у людини виражена сила потреби, бажання, наскільки він розвинений в моральному відношенні [4].

Велике значення для прояву рішучості під час виконання оперативних завдань має мотивація оперуповноваженого. Слід підкреслити, що боротьба мотивів у рішучих працівників відбувається оперативно, вони вміють діяти швидко та обмірковано, незважаючи на можливу небезпеку.

У системі професійно важливих якостей оперуповноваженого рішучість не можна повністю відокремлювати. Зрозуміло що вона є взаємозалежною від інших професійно важливих якостей, таких як: а) специфічні якості (інтуїція, емпатійність); б) когнітивні (виваженість, гнучкість, дедуктивність, винахідливість, конструктивність, креативність, допитливість, обізнаність, прогностичність, розсудливість, раціональність, кмітливість, ерудованість та ін.); в) психофізіологічні (активність, витривалість, уважність, психічну працездатність, зосередженість, стійкість, врівноваженість); г) моральні (вірність, відповідальність, безкорисливість, нормативність, надійність, ощадливість, порядність, чесність, чемність, етичність та ін.); д) лідерські якості (авторитетність, діловитість, вимогливість, домінуючість, незалежність, серйозність, самостійність, харизматичність); є) соціально-спрямовані (гуманізм, патріотизм, гідність, людяність); ерцетивні (уважність, спостережливість, проникливість, рефлексивність); ж) контрольні-оціночні якості (пильність, обережність, обґрунтованість, об'єктивність, справедливість, точність, критичність, самокритичність, самооцінка); з) вольові (цілеспрямованість, наполегливість, завзятість, ініціативність, сміливість, витримка, самоконтроль, самовладання, терплячість, акуратність, дисциплінованість, копіткість, обов'язковість, організованість, планованість, послідовність, пунктуальність, посидючість, ретельність, самостійність, скрупульозність, сумлінність, старанність та ін.).

Необхідно також підкреслити, що кожна людина має свій індивідуальний набір вольових якостей, від яких залежать рівень свідомої саморегуляції особистістю своєї поведінки та влади над собою. Гама вольових якостей простягається від цілеполюгаючих до саморегулятивних, самоорганізаційних та морально-вольових. У кожній особі може бути різний ступінь розвитку певних вольових якостей. Так, наприклад, особа може цілеспрямованою, однак не сміливою, й тоді, коли необхідно бути прийняти відповідальне рішення, така особа у самий відповідальний момент спасує, та не доведе розпочату справу до кінця.

Усі вольові якості тісно пов'язані між собою, та мають протилежний бік ступеня прояву. Так, протилежною рішучості є нерішучість, яка в окремих випадках може поєднуватися з відсутністю самостійності. В основі не-

рішучості лежать такі особливості характеру особи, як підвищена тривожність, страх перед невдачею, невіра у власні сили та можливості та звичка все драматизувати.

Рішучість, як професійно важлива вольова якість оперуповноваженого, надає змогу виконувати прийняте рішення без зайвих вагань; доводити розпочату справу до кінця, без сумнівів та зайвих коливань. Важливою для рішучості вольовою якістю є сміливість, тобто здатність особи йти на виправданий ризик. Отже, рішучість - це вибір між дією і бездіяльністю на користь дії.

Необхідно підкреслити, що здатність особи бути рішучою необхідно формувати. Для цього не вистачить використовувати, під час навчально-виховного процесу або професійно-психологічної підготовки, будь-який окремих прийом або один перевірених засіб. Оскільки, кожна особистість це немов би відбиток пальця, а він неповторний, тому й рекомендації щодо формування, тренування та загартування рішучості також можуть бути різними, тобто індивідуальними. Слід також зазначити, що серед передумов формування рішучості, важливе місце посідають: життєва установка особи, досвід, знання, уміння, почуття, емоції та інші вольові якості.

Що стосується критеріїв встановлення рівня рішучості у кандидатів на посади оперуповноважених під час професійно-психологічного відбору. Хотілося би наголосити, що жодна тестова методика не надасть надійних результатів. Ми вважаємо, що головним методом перевірки у кандидата здатності до рішучих правомірних дій є метод "окремих доручень". Тільки спостерігаючи за ходом виконання кандидатом певних доручень можна експертно оцінити ступінь розвитку рішучості та інших професійно важливих характеристик. Тому, етап стажування на посаді оперуповноваженого є вкрай необхідним.

Таким чином, рішучість як професійно важлива якість оперуповноваженого, є провідною у системі вольових якостей. Вона надає можливість оперуповноваженому: впорюватися зі страхом і тривогою в потенційно небезпечній або невизначеній ситуації; досягати професійних цілей, не помічаючи перешкоди на шляху до успіху; відчувати впевненість у власних діях, рішеннях; вірити у свої сили при складних обставинах; позбутися від ланцюгів коливань, невпевненості і сумнівів, які тільки розхилюють віру в свої сили; досягати успіхів в кожному починанні при здійсненні професійних функцій.

Література

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. В двух томах. - М.: Педагогика, 1989. - Т.2. , Гл. Воля
2. Рудик П.А. Психология. - М.: ФиС, 1974. - Гл. 4.
3. Петяйкин И.П. Психологические особенности решительности. - М., 1978. - 239 с.
4. Феценко Е.К. Возрастно-половые особенности самооценки волевых качеств. -СПб., 1999. - 564 с.

Цільмак О. М.,
Доктор юридичних наук, професор
ОДУВС
Надійшла до редакції: 19.12.2015